

Vladimír Duchek

DEVATENÁCTÉ STOLETÍ – JAK SE ZRODILLO A KAM DOSPĚLO

Rozhodneme-li se diskutovat o pozoruhodném devatenáctém století, je třeba zahájit rozpravu citátem děsivého sociálního konstruktéra:

„Revoluční vláda opírá svá jednání o nejposvátnější zákon veřejného blaha a nejnespornější ze všech oprávnění – nevyhnutelnost. V dané situaci musí být první zásadou vaší politiky, že lidu vládnete pomocí rozumu, nepřátelům s pomocí teroru. Teror není ničím jiným než rychlou, přísnou a neústupnou spravedlností a tím je projevem ctnosti.“

Nejsou to však slova státních teroristů, jejichž výčet zahájil V. Uljanov. Jsou to slova, která vyřkl 5. února 1794 v konventu Maxmilián Robespierre. Je pozoruhodné, a často se na to zapomíná, že minulé století se zrodilo do děsivé řeže. Ve jménu nejsvatějšího rozumu ji rozpoutali osudově domyšliví šílenci, kteří si oblíbili povšechné generalizace, šablonovité legislativní systémy a pedantskou symetrii. Stejně tak jako opovrhovali průkaznými fakty, našli zalíbení v přetváření institucí v duchu novátorských duchaplných a originálních koncepcí, a jejich jediným cílem bylo přeformulovat základy civilizace podle předem vykonstruovaných systémů místo toho, aby se snažili zdokonalit nevyhovující pasáže.

A. W. Wellington měl pak spoustu práce s tím, aby zastavil export těchto vášní do Evropy a obnovil řád.

Je proto úkolem historiků zkoumat klikaté dějiny devatenáctého století, aby přinesly svědectví o tom, jak se situace opakovala a jak o sto let později získaly moc identické ideje, jen vyzbrojené nebývalou technologickou dokonalostí.

Jak se stalo, že řízení společností se opět chopil druh lidí, kteří se o civilizaci nezajímají? A to ne o principy té či oné civilizace, ale o principy civilizace vůbec. Zřejmě se interesují o atletiku, automobily, klonování a podobně.

Když ve vývoji dojde k nečekanému zvratu, když se nenadále cítíme ohroženi zlem připomínajícím dávné barbarství, hledáme chybu všude jinde než u sebe. Pak nastane situace, kdy se všichni podivují: neusilovaly naše nejlepší mozky bez ustání o dokonalejší svět? Nesměřovalo naše úsilí k větší prosperitě a spravedlnosti?

Destrukce hodnot však vždy začne podstatně dříve před bodem zvratu. Tato destrukce je vždy zahájena vědeckým omylem. Omyl spočívá v přesvědčení, že neexistují trvalé meze našeho poznání. Tkví také v nepřekonatelné touze aplikovat metody studia relativně jednoduchých jevů fyzikálního světa, kde se ukázalo jako možné formulovat determinující závislosti jako funkce několika málo proměnných, do věd společenských. Za nepopíratelný vědecký fakt se pokládá iluze, že totéž bude platit i o mnohem složitějších jevech. Jinými slovy: neschopnost uvědomit si trvalé meze našich znalostí faktů vede k přesvědčení o možnosti aplikovat konstruktivistické metody použitelné v exaktních matematických vědách i v úvahách o otázkách odtažitých a matematicky nepopsatelných. Noto­ricky známou koncepcí vycházející z takových principů jsou myšlenky moderního plánovače Karla Marxe s celou jeho vykonstruovanou periodizací dějin a se vším, co potom následovalo. Dnes je důležitější připomínat jeho tehdejší souputníky pod duchovním vedením Jeremy Benthama s jeho teorií právního pozitivismu, který právo pokládá nikoli za pokus přiblížit se objektivnímu řádu přírody, ale prostě za lidskou konvenci či ujednání, jehož autorita se neodvozuje z žádného jiného zdroje než z normotvorného orgánu, který tato pravidla předepisuje. Logický pozitivismus se pokouší prokázat, že žádné morální hodnoty nemají význam, že jsou čistě emotivní.

Tato konference se nicméně nehodlá zabývat problémy právní vědy, ale na první pohled odlehčeným tématem sexu a tabu. Zdá se, že i toto téma lze však zasadit do sociologického rámce. Bezpochyby by naší pozornosti neměl uniknout muž, který výzkumu sexuality věnoval takřka celý život a z libida a jeho vytěsnění učinil úhelný kámen svých obecnějších představ. Zřejmě si ani neuvědomoval, jak ničivé účinky na tradiční společenské struktury může mít snaha psychiatrů léčit lidi tím, že se osvobodí jejich vrozené instinkty. Prostřednictvím svého hlubokého účinku na vzdělání se následovníci Sigmunda Freuda stali stejnými ničiteli kultury jako výše zmiňovaní „učenci“. Vykořeněním pojmu správného a špatného, jenž byl základem výchovy dětí, nahrazením víry v jistoty předků inteligentním a racionálním myšlením velká část psychiatrů a psychologů a mnoho dalších vážených lidí z oněch morálních pout uniklo a začalo „pozorovat a myslet svobodně“.

Tímto pojetím se zhroutilo celé chápání lidské bytosti jako autonomního subjektu a středu sebeovládání. Je otázkou, jak tento antropologický determinismus předložený davu působil na společenské vědomí, destrukoval tradiční hodnoty.

Obávám se, že jakékoli pokusy relativizovat, poodkrýt nebo zcela odhalit tabu vedou vždy ke ztrátě víry a pokory a znovu a znovu nám dávají ten nebezpečný pocit našich neomezených možností.

To mají bezuzdní liberálové všech dob společné, svoji neochvějnou víru ve své neomezené možnosti, nepřekonatelnou touhu změnit tradiční morální a rodinné hodnoty a vydedukovat cokoli jiného, ale hlavně nového. A snad to zpočátku nemyslí ani tak zle.

*Vladimír Duchek
Magistrát města Plzně*